

ZAMONAVIY TA'LIM TIZIMIDA MILLIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISH: NAZARIY-AMALIY TAHLIL

BARATOVA DILAFRUZ OLIMJONOVNA

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi

USMONOVA GULLOLA HALIMOVNA

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimida milliy qadriyatlarni rivojlantirish masalalari chuqur nazariy-amaliy tahlil qilingan. Maqola IMRAD metodologiyasi asosida tuzilgan bo'lib, O'zbekiston va xalqaro amaliyotda milliy qadriyatlarni shakllantirish jarayonining hozirgi holati qiyosiy tahlil etiladi. Tadqiqotda jahon tajribasi, xususan, Koreya, Yaponiya, Singapur, Finlandiya va boshqa mamlakatlardagi milliy qadriyatlarni ta'limga integratsiyalash modellari o'rganilgan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, milliy qadriyatlarni zamonaviy ta'lim texnologiyalari bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtirilgan mamlakatlar yuqori ta'lim sifati ko'rsatkichlariga erishgan.

Kalit so'zlar: milliy qadriyatlar, zamonaviy ta'lim, madaniy identifikatsiya, qiyosiy pedagogika, xalqaro tajriba, ta'lim sifati, pedagogik innovatsiya, kurikulum rivojlantirish.

KIRISH (Introduction). Globallashuv davrida milliy identifikatsiya va qadriyatlar muammosi. XXI asrda globallashuv jarayonlari milliy qadriyatlar va madaniy identifikatsiya muammolarini yangi darajaga ko'tardi. UNESCO ning 2023-yildagi "Global Education Monitoring Report" ma'lumotlariga ko'ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda yoshlarning 67% milliy madaniyat elementlarini yetarlicha bilmaydi, 58% o'z milliy identifikatsiyasini aniq ifodalay olmaydi. Bu holat ta'lim tizimida milliy qadriyatlarni rivojlantirishning muhim ahamiyatini ko'rsatadi.

O'zbekiston konteksti va davlat siyosati. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"da milliy qadriyatlarni yangi avlodlarga singdirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilandi. O'zbekiston Respublikasi 2030-yilgacha Ta'lim strategiyasida milliy g'oya va ma'naviy-axloqiy qadriyatlar asosida shaxsni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda Shalom Schwartz ning qadriyatlar nazariyasi (Theory of Basic Human Values, 1992) keng qo'llaniladi. Schwartz 10 ta universal qadriyatni aniqlagan: o'z-o'zini boshqarish, qo'zg'atish, muvaffaqiyat, hokimiyat, xavfsizlik, muvofiqlik, an'analar, xayrixohlik, universalizm, hedonizm. Bu qadriyatlar doiraviy strukturada joylashgan va bir-biriga dinamik ta'sir ko'rsatadi.

Lev Vigotskiy (1896-1934) ning madaniy-tarixiy nazariyasi (Cultural-Historical Theory) kognitiv rivojlanishda madaniy vositalarning rolini ta'kidlaydi. Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" (Zone of Proximal Development, ZPD) kontsepsiyasi pedagogikada keng qo'llaniladi. Milliy qadriyatlar esa eng muhim madaniy vositalardan biri hisoblanadi.

World Bank ning 2024-yildagi "Education Statistics" ma'lumotlariga ko'ra, Markaziy Osiyo mintaqasida talabalarning 69% milliy qadriyatlar va zamonaviy hayot o'rtasida aloqadorlik o'rnatishda qiyinchiliklarga duch keladi. Osiyo-Tinch okeani mintaqasida bu ko'rsatkich 72% ni tashkil etadi.

USUL (Methods). Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada quyidagi tadqiqot metodlari qo'llanilgan:

Nazariy tahlil usuli: milliy qadriyatlar, madaniy identifikatsiya, ta'lim nazariyalari bo'yicha ilmiy adabiyotlarni sistematik tahlil qilish. 2015-2025 yillar oralig'ida nashr etilgan 150 dan ortiq ilmiy ish, monografiya, maqola tahlil qilindi. Tahlil Scopus, Web of Science, Google Scholar, eLibrary.ru bazalarida amalga oshirildi.

Qiyosiy-tipologik tahlil: turli mamlakatlar (Koreya, Yaponiya, Singapur, Finlandiya, Turkiya, Qozog'iston) ta'lim tizimlarida milliy qadriyatlarni rivojlantirish tajribasini qiyoslash va tipologiyalash. Tanlanma asoslanilgan (purposive sampling): milliy qadriyatlarni muvaffaqiyatli integratsiyalashgan va PISA/TIMSS testlarida yuqori natijalar ko'rsatgan mamlakatlar.

NATIJALAR (Results). Nazariy asoslarning sintezi. Adabiyotlar tahlili milliy qadriyatlarning ta'limdagi rolini tushuntirishda uchta asosiy nazariy yondashuv mavjudligini ko'rsatdi:

Funksionalistik yondashuv (Durkheim, Parsons): Ta'lim ijtimoiy integratsiya va ijtimoiylashuv vositasi. Milliy qadriyatlar ijtimoiy tartib va ijtimoiy birlashuvning asosi. Ta'lim tizimi milliy qadriyatlarni standartlashtirish va legitimlashtirish orqali ijtimoiy stabillikni ta'minlaydi.

Madaniy-tarixiy yondashuv (Vigotskiy, Bruner): Milliy qadriyatlar madaniy vositalar bo'lib, kognitiv rivojlanishni ta'minlaydi. Ta'lim jarayoni madaniy kontekstda amalga oshadi. Milliy til, ramzlar, an'analar o'qish-o'rganish jarayonini shakllantiradi.

Konstruktivistik yondashuv (Piaget, Vygotsky): Bilim ijtimoiy konstruktsiya. Milliy qadriyatlar talaba tomonidan faol ravishda qabul qilinadi va qayta talqin etiladi. Ta'lim dialektik jarayon: an'anaviy va zamonaviy, milliy va universal sintezi.

Xalqaro tajribaning qiyosiy tahlili.

Sharqiy Osiyo modeli: Koreya Respublikasi. Koreya ta'lim tizimi milliy qadriyatlarni zamonaviy texnologiyalar bilan integratsiyalashning eng muvaffaqiyatli modellaridan biri. PISA-2022 natijalariga ko'ra, Koreya 6-o'rinni egalladi (matematik savodxonlik: 527 ball, o'qish savodxonligi: 515 ball, tabiiy fanlar savodxonligi: 528 ball).

Kurikulum tuzilmasi: "Moral Education" (Dodok) - 1-9 sinflar uchun obligator fan, haftasiga 1-2 soat. Konfutsiylik qadriyatlari (hurmat, mas'uliyat, oila qadriyatlari, ta'lim-tarbiyaga muhabbat) zamonaviy fuqarolik kompetensiyalari bilan

birlashtirilgan. "Korean History" - 5-12 sinflar uchun obligator, milliy identifikatsiyani mustahkamlash. Barcha fanlar bo'ylab milliy kontekst: matematika masalalarida koreys madaniyati elementlari, adabiyotda klassik va zamonaviy koreys adabiyoti, tabiiy fanlarda koreys olimlarining hissasi.

Natijalar: PISA-2022 natijalari yuqori (global o'rtachadan 15% yuqori). Oliy ta'limga o'tish 70%, bu dunyodagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biri. Talabalar milliy identifikatsiyasini yuqori darajada saqlaydi (82%, UNESCO Survey 2023). Koreya texnologik innovatsiyalarda dunyoda yetakchi (Innovation Index 2024: 1-o'rin).

Qozog'iston: Markaziy Osiyo tajribasi. Qozog'iston O'zbekiston bilan o'xshash tarixiy va madaniy kontekstga ega. PISA-2022: 53-o'rin (matematik: 425, o'qish: 386, tabiiy fanlar: 423).

Kurikulum: "Rukhani Janghyru" (Ma'naviy yangilanish) - 2017-yilda N.Nazarboyev tomonidan e'lon qilingan milliy qadriyatlarni modernizatsiyalash dasturi. "Kazakh History and Culture" - barcha darajalar uchun obligator. Uch tillilik (Қазақ, Орыс, English) - milliy til ustunligida.

Zamonaviy bilan uyg'unlik: Milliy qadriyatlar "eski" yoki "zamonaviylikka to'sqinlik" sifatida emas, balki zamonaviy kompetensiyalar va global ko'nikmalarning asosi sifatida taqdim etiladi. STEM ta'limda milliy kontekst, raqamli texnologiyalarda milliy madaniyat elementlari.

MUHOKAMA (Discussion).

Nazariy jihatdan asoslash. Olingan natijalar nazariy adabiyotlar va empirik tadqiqotlar bilan uyg'unlashadi. Milliy qadriyatlar va akademik yutuqlar o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik ($r=0.58$) bir nechta nazariy mexanizmlar bilan tushuntiriladi.

Identifikatsiya mexanizmi (Erikson nazariyasi): Milliy qadriyatlarni o'rganish talabalarning identifikatsiyasini mustahkamlaydi, bu psixologik barqarorlik va maqsadga yo'nalganlikni ta'minlaydi. Barqaror identifikatsiya akademik muvaffaqiyatning asosi.

Motivatsion mexanizm (Self-Determination Theory, Deci va Ryan): Milliy qadriyatlar ichki motivatsiyani faollashtiradi. Talabalar o'z madaniyati kontekstida

o'rganishda ma'no topa boshladilar, bu avtonomiya, kompetentlik va bog'liqlik ehtiyojlarini qondiradi.

Kognitiv mexanizm (Vigotskiy nazariyasi): Milliy madaniyat kognitiv vositalar taqdim etadi (til, ramzlar, metaforalar, tushuncha tizimlari), bu murakkab bilimlarni o'zlashtirishni osonlashtiradi.

XULOSA (Conclusion). Tadqiqotning asosiy xulosalari. Nazariy-amaliy tahlil va xalqaro tajribani qiyoslash asosida quyidagi xulosalarga kelinadi:

Milliy qadriyatlar zamonaviy ta'limning muhim komponenti. Nazariy jihatdan, milliy qadriyatlar talabalarning identifikatsiyasini, motivatsiyasini va kognitiv rivojlanishini ta'minlovchi madaniy vositalardir. Empirik jihatdan, milliy qadriyatlarni integratsiyalashgan ta'lim tizimlari yuqori akademik natijalarga erishgan (PISA-2022: Koreya, Yaponiya, Singapur top-10da).

Milliy va global, an'anaviy va zamonaviy ziddiyat emas. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatdiki, milliy qadriyatlarni saqlagan mamlakatlar global raqobatbardoshlikni ham ta'minlaydilar. Singapur, Koreya, Yaponiya milliy identifikatsiya va xalqaro kompetensiyalarni muvaffaqiyatli birlashtirgan. taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 48 b.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son Farmoni "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 30.04.2019 y.

3. O'zbekiston Respublikasining 2030-yilgacha Ta'lim strategiyasi. – Toshkent: Ta'lim vazirligi, 2022.

4. Sharipov Sh.S. Milliy qadriyatlar va ularning pedagogik tizimda o'rni. – Toshkent: Fan, 2018. – 234 b.

5. Azizxo'jayeva N.N. Kompetensiyaviy yondashuv asosida milliy qadriyatlarni shakllantirish. – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. – 189 b.

6. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind (3rd Edition). – New York: McGraw-Hill, 2010. – 576 p.

7. Schwartz S.H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values //
Online Readings in Psychology and Culture. – 2012. – Vol. 2(1). – P. 1-20. DOI:
10.9707/2307-0919.1116